

SZAKOLCZAI GYÖRGY

# Megjegyzések és kiegészítések Dusek Tamás Keynes-esszéjéhez

Dusek Tamás Keynes sikerességének és népszerűségének okai Keynes életrajzi szerint című esszéje nemrég jelent meg e folyóirat hasábjain (Dusek [2022]). A bevezető és összefoglaló bekezdés első mondata szerint ez a „tanulmány a közgazdasági elméletek elfogadásának, népszerűségének, sikerének a magyarázatára adott tényezők sokféleségével foglalkozik, illusztratív példaként használva Keynes munkásságát és életrajzeit”. Az esszé tartalmát azonban ennél jobban adja meg az esszé címe, Keynes személye és munkássága ugyanis olyan súllyal szerepel benne, hogy ez a mű inkább minősíthető Keynesről írt tanulmánynak, mint bármi másnak. Ennek megfelelően itt elsősorban Keyneszel foglalkozom, és csak ennek részeként Dusek Tamásnak a közgazdasági elméletek sikerének magyarázatával foglalkozó fejtegetéseivel.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: B20, B31.

Az esszé tiszteletreméltóan nagyszámú, 17 Keynes-életrajzból indul ki. Dusek az esszé 1055. oldalán közölt táblázatban elfogultnak minősíti Harrod [1951], Lekachman [1966], Cord [2007], Wapshott [2014] és Davenport-Hines [2015] munkáit, semlegesnek Harris [1955], Hession [1984], Moggridge [1992], Skidelsky [1983], [1991], [2000] és Blaug [1990] kötetét, valamint kritikusként Hazlitt [1959] és Rothbard [1992/2010] műveit, Mini [1991], [1994] és Felix [1995], [1999] két-két könyvét, továbbá Backhouse-Bateman [2011] művét. A tanulmány hivatkozásai között szerepel e tárgyban írt egyik cikkem és könyvem is (Szakolczai [2016], [2018]), de a szöveg nem foglalkozik velük. Nagyon örülök, hogy Dusek semlegesnek, azaz tárgyilagosnak minősíti Moggridge és Skidelsky könyveit, mert valóban azok, annak ellenére, hogy a lehető legnagyobb elismeréssel írnak Keynes szerepléséről és műveiről. Harrod, Moggridge és Skidelsky művét minősíti „a három fő forrásmunkának”, amivel ugyancsak egyetértek. A hivatkozások száma a már idézett táblázat szerint Harrodnál 1775, Moggridge-nél 951 és Skidelsky háromkötetes művében 924, 1449 és 768, ami jól mutatja, hogy ezek nagy saját kutatómunkán alapulnak. Moggridge többéves önzetlen munkával szerkesztette Keynes 30 kötetben közölt életművének utolsó 24 kötetét, és ezen az óriási munkán

---

Szakolczai György a közgazdaság-tudomány kandidátusa.

A kézirat első változata 2023. március 20-án érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.5.564>

alapul Keynesről írt életrajza. E 30 kötet bibliográfiai adatait a *Függelék 1. táblázatában* közöljük. Skidelsky élete húsz évét szentelte háromkötetes Keynes-életrajzának megírására, aminek elismeréseként lordsággal jutalmazták. A Lordok Házának tagjaként keynesi szellemben foglalkozott az aktuális közgazdasági kérdésekkel, és még egy összevont kötetet adott ki ugyanebben a felfogásban (*Skidelsky* [2009]), amely magyarul is megjelent (*Skidelsky* [2018]). Saját műveimben és itt is elsősorban erre a három fő forrásmunkára – és még ezekből is legfőképpen Skidelsky háromkötetes életrajzára – támaszkodtam.

## Dusek az általa tárgyalt életrajzokról és szerzőikről

Tekintsük át először azt, hogy mit idéz és mutat be Dusek az általa tárgyalt életrajzokból, és hogyan értékeli az általa bemutatottakat és szerzőiket! A „három fő forrásmunkáról” írottakkal a legteljesebb mértékben egyetértek. Szerintem is „Harrod, Skidelsky és Moggridge művei sorolhatók az alapirodalomhoz” (i. m. 1054. o.), és az alapirodalomhoz tartozik még Austin Robinson életrajza Keynesről (*Robinson* [1947]). Dusek is megírja, hogy a későbbi életrajzírók is elsősorban erre a három fő forrásmunkára támaszkodtak, és általában nem végeztek semmilyen vagy legalábbis nem ekkora levéltári vagy hasonló kutatómunkát. Szerintem Skidelsky után újabb életrajz írására már tulajdonképpen sem szükség, sem lehetőség nincs, a Keynes által írtakat azonban természetesen továbbra is tárgyalni kell.

Míg az eddigiekkel egyetértek, a *Harrod* [1951]-ről és Dusek Tamás által tárgyalt többi szerzőről írottakkal már nem. Harrod nem „hivatalos életrajzot” írt, hanem a Keynes család felkérésére írta meg művét, és a velük szembeni tapintat és talán az ő kérésük vezetett arra, hogy egyes tényeket, így Keynes homoszexuális kapcsolatait elhallgatta. Harrod szerint az elhallgatás oka nem ez volt, hanem az, hogy akkor még más volt mind az erre vonatkozó közfelfogás, mind a jogi szabályozás. A „későbbi szerzőkről” azonban szerintem nem lehet általánosítva azt írni, legalábbis megalapozottan nem, hogy „sokan eltekintettek az egészen hétköznapi tárgyilagosságtól, valamint az elemi kritikától, és maradtak az egyoldalúan elfogult értékelésnél” (i. m. 1057. o.).

Dusek ezután először az általa elfogultnak minősített szerzőkkel és könyveikkel foglalkozik, az általa itt leírtakkal szemben azonban vannak aggodalmaim.

Amint írja:

„a témának könyvet szentelőik közül ezek [tehát az egyoldalúan elfogultak] közé tartozik” *Lekachman* [1966], amely „Keynes gondolatait felsőfokú dicsérő jelzők özöne mellett ismerteti [...], anélkül, hogy azok eredetiségét, előzményeit, kortárs szerzőkkel való kapcsolatát bemutatná, a bírálatokról pedig hallgat. [...] Szintén nem fukarkodik a dicsérettel az elsősorban a közgazdaságtan tudománytörténetével foglalkozó Robert Cord Keynes-életrajza (*Cord* [2007]) [...] minden életrajzi elemet Keynes rendkívüli mivoltának bizonyítékeként vagy csak egyszerűen pozitív értelmezés kíséretében tálal.” (I. m. 1057. o.)

„Cord többnyire nem megy bele gazdaságelméleti részletekbe [...], ahol mégis megteszi, ott felületes vagy félreértelmez. [...] Néhány évvel később *Cord* egy újabb könyvet jelentetett meg [2013], amely a keynesi forradalom sikerességének tudásszociológiai magyarázatával foglalkozott.” Eszerint „Keynes azért lett sikeres, mert Cambridge révén [...] egy iskola állt mögötte, Hayek [...] közeli munkatársak, barátok, támogatók nélkül, [...] Kalecki pedig még nagyobb elszigeteltségben dolgozott.” (I. m. 1058. o.)

Az, hogy Cambridge Keynes mögött állt, Hayeknek és Kaleckinek pedig eleinte nem voltak ilyes súlyú támogatói, feltehetőleg igaz, ez valóban elősegíthette Keynes sikerét, de nem lehet ennek elsődleges magyarázata.

„Nicolas Wapshott könyve (*Wapshott* [2014]) párhuzamos életrajz Hayekről és Keynesről [...], amely elsősorban Harrodra és Skidelskyre támaszkodik. [...] Hayek és Keynes közül tendenciózusan Keynes van jobb színben feltüntetve [...]” (Uo.)

„A két világháború közötti időszakokkal foglalkozik a történész Richard Davenport-Hines könyve az egyetemes emberről (vagyis Keynesről), amely Harrod istenítő megközelítésében íródott (*Davenport-Hines* [2015]).” (Uo.)

Úgy látszik tehát, hogy Dusek – minden alaposabb alátámasztás nélkül – elfogultnak és részrehajlónak minősít minden olyan művet, amely dicsérőleg ír Keynesről.

Ezt követi a Keynes semleges, kiegyensúlyozott életrajzainak ismertetése című rész. Ezzel kapcsolatos aggodalmaim súlyosabbak, mint ez eddigiek. Dusek közel egyoldalnyi terjedelemben csak Harris, Skidelsky és Moggridge munkájával foglalkozik.

*Harris* [1955] Keynes-életrajza a modern kor legnagyobbjainak életrajzsorozatában jelent meg, és a szerző az előszavában „közli, hogy felnőtt életéből családján kívül a legtöbbet Keynesnek szentelte”. Dusek fél oldalt szán e prominens szerző e prominens munkájának, amely az ő interpretációja szerint

„megemlíti Keynes számos paradoxonát: Keynes élete nagy részét a *laissez faire* támadásával töltötte, miközben irtózott a tervezéstől és a nagy államtól” (i. m. 1060. o.).

Ez így igaz, Keynes nem szocialista volt, hanem a kapitalizmus reformere. A Skidelskynek szentelt oldal szinte teljes egészében Keynes homoszexualitásával foglalkozik. Ez Keynes idejében súlyosan elítélt, sőt büntetendő cselekmény volt, ma viszont a homofóbia helytelenítése az általánosan elfogadott nézet, de ennek ennyire kiemelt tárgyalása szerintem helytelen. A Moggridge-nek szentelt oldal egyetlen kérdést tárgyal, Keynes főszerkesztői szereplését az *Economic Journal*-nál, és ebből is csak azt, hogy 1923-ban visszautasította Ohlin, 1924-ben pedig Wicksell egy-egy tanulmányát. Dusek e két visszautasítás értékelésére a következő zárómondatot írja le:

„Ezeknek a praktikáknak a leírása azért fontos, mert megmutatja, hogyan lehet élni és visszaélni egy hatalmi helyzettel a saját befolyás és hírnév növelése céljából, és magyarázatot adhatnak az elméletek szakmai elfogadása vagy visszautasítása kapcsán olyan anomáliákra, amelyeket racionálisan, a tudományon belül, az elméletben szereplő tényezők közötti logikai kapcsolatokat és az elméletek tapasztalati tartalmát vizsgálva nem lehetne megmagyarázni.” (I. m. 1062. o.)

Megítélésem szerint ez a mondat, amely tartalmazza a praktikák, a visszaélés és az anomáliák szavakat, elfogadhatatlan. Keynes az *Economic Journal*-nál a főszerkesztői tisztelet 1911 és 1945 között töltötte be, olyan kiemelkedő szakmai és erkölcsi elismerést kiérdemlő szerkesztők közreműködésével, mint Roy Harrod és Austin Robinson. Az *Economic Journal*-nak volt szerkesztőbizottsága, és a Royal Economic Societynek elnöksége, és nem tudok arról, hogy bármelyikük vagy bárki más bármikor kifogásolta volna Keynes szerkesztői tevékenységét.

Ezután következik a Keynes kritikus életrajzai című rész, amelyben az ezzel kapcsolatos aggodalmaim még súlyosabbak. Az itt tárgyalt első írás *Rothbard* [1992/2010] 65 oldalas könyve 56 hivatkozással, amely a Ludwig von Mises Institute kiadásában *Keynes, the Man* címen jelent meg. Dusek három oldalt szentel ennek a műnek, és az első bekezdésben leírja, hogy

„a Keynes jellemhibáira [tehát nem közgazdasági nézeteire és szerepére] koncentráció munkájának elsődleges, de nem kizárólagos forrása Skidelsky életrajza [...]

*Rothbard* [1992/2010] szerint [folytatja] Keynes karakterének három fő eleme a minden ellenvéleményt félresöpörő egoizmus, a Nagy-Britannia uralkodó elitjébe való beleszületés érzése és a hagyományos polgári értékek – például az erkölcs, a takarékoskodás és a családi élet – mélyeséges gyűlölete.” (I. m. 1063. o.)

Ezt a mondatot kénytelen vagyok részletesen kommentálni. Keynes valóban nagyon kemény vitapartner volt, és nem ismert kíméletet a butasággal szemben, de ez nem minősíthető egoizmusnak. Valóban kritikus volt a hagyományos polgári értékrend számos elemével szemben, ez azonban nem minősíthető az erkölcs, a takarékoskodás és a család mélyeséges gyűlöletének. Éppen ellenkezőleg, egész közéleti tevékenysége mélyeségesen erkölcsös, kötelességtudó és hazaszerető volt – küzdött a hátrányos helyzetben lévőkért, így a brit bányászokért. Az, hogy a túlzásba vitt takarékoskodás a kereslet csökkentésével válságot okozhat, nem vonható kétségbe. Szüleit, testvéreit és testvérei gyermekeit nagyon szerette. Harmonikus házasságot élt, szerette volna, ha lettek volna gyermekei, de nem lettek. Valóban az átlagnál jobb helyzetben lévő, de nem privilegizált családba született, nem lehettek olyan érzései, hogy születésénél fogva az angol uralkodó elit tagja, legfeljebb törekedhetett arra, hogy az legyen. Az apjáról, Neville-ről, a Marshallról, az apostolok titkos társaságáról (*Society of Cambridge Apostol*), az Edmund Burke-ről és Moore-ről leírtakkal itt inkább nem foglalkozom. Le kell viszont írnom, hogy *Rothbard* nézeteinek Dusek által leírt interpretációja szerint

„[V]alójában azonban az Általános elmélet nem forradalmi volt, hanem a rég megcáfolt merkantilista és inflációpárti tévedések új köntösbe öltöztetett, érthetetlen zsargonnal előadott formája.” Majd: „Összességében *Rothbard* [1992/2010] értékelése nagyon negatív: szerinte Keynes nem volt tudós, nem volt briliáns, nem volt forradalmár, hanem »egy kalóz volt, aki felcsipegetett némi tudást, és felhasználta azt arra, hogy ráerőszakolja személyiségét és téves gondolatait a világra« (*Rothbard* [1992/2010] 55. o.)” (I. m. 1064–1065. o.)

Ez a megfogalmazás szerintem megengedhetetlen egy tudományos műben és egy vitathatatlanul prominens személyiségről.

Dusek esszéje Rothbard könyvével szorosan összekapcsolva mutatja be *Hazlitt* [1959]-et, és az esszé szerint ez utóbbi műfaja

„nem életrajz [...], hanem az elméletkritika, az Általános elmélet bírálata. [...] [Hazlitt szerint] célja az, hogy ne csak annyit tudjunk, hogy Keynes elmélete rossz, hanem azt is, hogy miért. [...] Keynes ismerete és hivatkozásai provinciálisak.” (I. m. 1065–1066. o.)

A továbbiakból kitűnik, hogy Hazlitt Marshallt, Pigout, sőt általában Cambridge-et tekinti provinciálisnak. Végül:

„Hazlitt bemutatja, hogy amit Keynes újnak gondolt, azok vagy rég megcáfolt tételek, vagy különböző szempontokból bizonyíthatóan hibásak.” (Uo.)

Ezzel ennek a szakasznak vége, nem foglalkozik a bizonyítékok tárgyalásával. Az esszé *Backhouse–Bateman* [2011]-gyel foglalkozó részében azt olvashatjuk:

„Nem is Keynes volt az egyedüli forrása a közgazdasági nézetek súlypontváltásnak, hanem a megelőző húsz év intenzív kutatásai a gazdasági válságok és a munkanélküliség okairól.” (I. m. 1066. o.)

Ezek az intenzív kutatások valóban léteztek (lásd *Haberler* [1937]), Keynes azonban tőlük eltérő következtetésre jutott.

„Keynes maga előszeretettel építette maga körül azt a mítoszt, hogy ő forradalmasította a közgazdaságtant, és cáfolta meg a korábbi ortodoxiát, annak képzelve magát a közgazdaságtanban, mint ami Einstein volt a fizikában (*Backhouse–Bateman* [2011] 21–28. o.)” (Uo.)

Ez a megfogalmazás szokatlan egy tudományos műben. Majd áttérve Piero Mini két könyvére:

„Keynes munkásságának pszichológiai hátterével foglalkozik az elsősorban a közgazdaságtan elmélettörténeti és ismeretelméleti kérdéseit kutató Piero Mini két kötete (*Mini* [1991] és [1994]), amelyeket Mini nem nevez életrajzoknak, mert nem mutat be új életrajzi tényeket, hanem a már ismerteket értelmezi. [...] mert az életrajzi elemek, legalábbis részben, magyarázzák a filozófiai, világnézeti megközelítést, azok pedig segítik tisztázni az elméletet (*Mini* [1991] XI. o.)” (I. m. 1066–1067. o.)

Ez feltétlenül igaz, Keynesre is meghatározó hatással voltak ősei, akiknek például nem követte vallásosságát, erkölcsiségét azonban igen. Az viszont már túlzás, a pszichológia imperializmusa a közgazdaságtannal szemben, hogy

„[A]z általános elméletet Mini szerint nem a gazdaságpolitikát irányító elméletként, hanem Keynes lelkének az életrajzaként kellene kezelni.” (I. m. 1067. o.)

Dusek szerint *Felix* [1995] „Keynes meggyőzőési, érvelési praktikáira helyezi a hangsúlyt” (i. m. 1067. o.), és itt nem tudok egyetérteni az elítélő jellegű *praktikák* szó használatával. Folytatva:

„A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete kritikáit Keynes nem úgy némította el, hogy megvédte volna könyve igazát, hanem azzal, hogy a bírálók nem tudják világosan kifejezni véleményüket.”

Keynes ezeket a kritikákat nem némította el, mert, íme, itt is olvashatjuk őket ez esszé 20 oldalán, az pedig, hogy „a bírálók nem tudják világosan kifejezni véleményüket”, nem minősíthető Keynes „praktikáinak”. Hosszú részeket kihagyva itt csak annyit:

„Keynes számos állítását igazolás nélkül kellene elfogadni, így Keynes a közgazdaságtan legnagyobb bizalommal visszaélő figurája Marx óta (*Felix* [1995] 245–246. o.)” (I. m. 1068. o.)

Végül:

„A családi háttér vázolója drasztikusan különbözik a pozitív és semleges életrajzoktól, amelyek Keynes szerető családi légkörű neveltetéséről írnak. *Felix* [1999] szerint Keynesnek boldogtalan gyermekora volt, ütötték, verték, korbácsolták... [és mindez] hozzájárulhatott Keynes későbbi baloldali jövedelem-újraelosztási javaslataihoz.” (Uo.)

Hogy Felix mire alapozza ezeket az állításait, teljességgel érthetetlen és felfoghatatlan. Keynesnek legfontosabb életrajzai szerint boldog gyerekkora volt, valósággal meglepő, hogy mennyire szoros volt a kapcsolata szüleivel, amikor Etonban volt, naponta váltott velük levelet, és anyja és felesége volt mellette, amikor húsvét vasárnap reggel szívrohamban meghalt. Javaslatának központjában köztudottan nem a jövedelem-újraelosztás, hanem a teljes foglalkoztatás állt. A Dusek által „kritikusnak” minősített életrajzokról írottak teljes joggal minősíthetők jórészt érthetetlenek, sőt abszurdnak, és szerintem semmiféle következtetés nem alapozható rájuk.

## Keynes eredete, ifjúsága és pályakezdése

Először Keynes eredetéről. Etoni diák korában visszavezette családjának történetét Hódító Vilmos, majd a Stuartok korára, ez azonban nem jelenti azt, hogy családja örökletesen az angol vezető osztályhoz tartozott volna. Közvetlen elődei nonkonformisták, azaz nem anglikánok voltak, és a velük szembeni megkülönböztetések csak szülei idejében, a Viktória-korban kezdtek enyhülni. Apai nagyapja mint kefekötőinas kezdte pályáját apja műhelyében, és lett sikeres vállalkozó, aki komoly vagyont hagyott gyermekeire, de nem hanyagolta el vallási kötelezettségeit sem, és főfelügyelője volt a baptista vasárnapi iskolának. Anyai nagyapja nyomdászinként kezdte, de pap akart lenni, és végül „baptista püspök” lett. Keynesnek mind apja, mind anyja az egyik legelső nonkonformisták közé tartoztak, akik egyetemi diplomát szereztek. Apja a cambridge-i egyetem adminisztratív főnöke, vagyis az akkori magyar szóhasználat szerint quaestora lett, anyja pedig Cambridge városi tanácsnoka, majd polgármestere, nemcsak az első nonkonformista, hanem az első nő is ezekben a tisztekben. Ez bizony nem az angol vezető osztályba való beleszületés, hanem több generáció kemény munkája. Ezt a kemény munkát Keynes folytatta, aki

a családból elsőként tényleg bejutott a legfelsőbb angol vezető osztályba. Nagyszülei vallásosságát nem vitte ugyan magával, erkölcsiségét és társadalmi felelősségérzetét azonban a legteljesebb mértékben.

Keynes szülei hamar felismerték, hogy fiuk zseni, és életük legfőbb feladata egy zseni kibontakozásának szolgálata. Ennek megfelelően úgy döntöttek, hogy Etonba, a legrangosabb angol iskolába juttatják be, de nem vagyonukkal vagy összeköttetésekkel, hanem versenyvizsgával, ösztöndíjas helyre. Az etoni diákoknak két alapvető csoportja volt: a kollégiumiak, akik kevesebben voltak (a versenyvizsga nyertesei ösztöndíjat kaptak, és a kollégiumban laktak); illetve a városban laktak a legtekintélyesebb és leggazdagabb angol családok fiai, akiknek a családja fedezte tanulmányaik költségeit (ők voltak többen). Keynes tehát nem születése, hanem tehetsége, kemény munkája és versenyvizsga-eredménye alapján jutott Etonba.

Etonban gyakran rendeztek tanulmányi versenyeket, és a nyertesek könyvjutalmat kaptak. Keynes lett a legkiemelkedőbb díjszerző. Az első évben megnyert tíz, a másodikban tizenhét, a harmadikban tizenegy díjat. Ezeket a díjakat a nyertesek által kiválasztott könyvek formájában lehetett átvenni. Keynes legnagyobb sikerét etoni tartózkodásának végén, éppen 18. születésnapján, 1901. június 5-én érte el. Az akkor kapott díj harminckét font értékű könyv vásárlására jogosította fel; akkor a harminckét font szinte egész vagyon volt. Diáktársai is nagyra értékelték. Az Eton Society, tehát a kollégiumiakat és a városiakat egyaránt magában foglaló társaság tagjává választották, ami az ott elérhető legmagasabb társadalmi rang volt. Kívívta tehát nemcsak a szellemi elit szűkebb, hanem a társadalmi elit szélesebb körének tiszteletét is. Megválasztották emellett az Eton Literary Society elnökévé is.

Az Etonból Cambridge-be vezető út első lépése a Cambridge Higher Certificate megszerzéséért folytatott versenyvizsga volt. Keynes megnyerte a fődíjat, a Chamberlaine Prize-t – egy négy évre szóló, évenként 60 font értékű ösztöndíjat –, ami lehetővé tette számára a cambridge-i tandíj fedezését. Hosszas habozás után a King's College mellett döntött. Itt évi 80 font értékű ösztöndíjért folyt a verseny, amelyen 95-en vettek részt a klasszikus tárgyakból és 60-an matematikából. Keynes természetesen ezt is megnyerte, és a provost, a King's College igazgatója ezt még azzal is megtoldotta, hogy ingyenes szobát adott neki addig, amíg le nem teszi első vizsgáját.

Az eddigieket nem azért írtam le ilyen részletességgel, mert ezzel akartam magyarázni Keynes sikerességét és népszerűségét, hanem azért, hogy megmutassam rendkívüli képességeit, valamint azt, hogy eredményeit és az ezeknek köszönhetően kialakult helyzetét nem a legfelsőbb angol vezető osztályba születése és összeköttetései alapján érte el. Valójában az angol felső értelmiség egy családjának tagjaként született, ami szintén előnyös, de nem ugyanannyira, és eredményeit kiemelkedő képességeivel és kemény munkájával, jórészt versenyvizsgákon érte el.

Cambridge-ben töltött első félévének végén meghívták egy félig titkos társaság, az Apostles tagjává, majd az ennek tagjaiból álló baráti társaság, a Bloomsbury-csoport tagjai közé. Ez nem volt a legjobb hatással tanulmányaira. Tanulmányai végén, a további részleteket nem tárgyalva, két út állt előtte. Lehetett a közgazdaságtan előadója Cambridge-ben, és erre biztatta Marshall, aki írásai alapján nagyra becsülte őt, vagy lehetett köztisztviselő, ami megnyithatta előtte az államférfiúi pályát, ami

igazában vonzotta. E vonzalmának megfelelően ezt választotta, azonban az ezt az utat előtte megnyitó közszolgálati vizsgán – a Cambridge-ben töltött negyedik éve végén – második lett. E sorrendnek megfelelően Otto Niemeyer, a konzervatív nézetek képviselője és Keynes későbbi ellenfele került a pénzügyminisztériumba, Keynesnek pedig 1906-ban az indiai ügyek hivatala (*Bureau of Indian Affairs, BIA*) jutott.

Hamarosan nyilvánvaló lett számára, hogy ez nem felel meg sem képességeinek, sem törekvéseinek. Szerencsére 1907 végén három hetet töltött be Cambridge-ben, látta, hogy az előtte álló két lehetőség közül az a jobb, ha előadói állást tölt Cambridge-ben, amelyet apja és Pigou segítségével meg is kapott. 1908. június 5-én, 24. születésnapján mondott le az indiai ügyek hivatalában betöltött állásáról, de kapcsolatban maradt ezzel a hivatallal. Ezt a döntést és cambridge-i előadói munkájának megkezdését megtisztelő megbízatások sora követte. 1911 júliusában véglegesítették cambridge-i előadói megbízatását. Ugyanezen év októberében az erre kiírt pályázat nyerteseként az *Economic Journal* szerkesztője lett, 1913-ban pedig, amikor még mindig nem volt 30 éves, a Royal Economic Society titkára. Ezeket a tisztségeket gyakorlatilag haláláig betöltötte.

## Keynes tevékenysége és életműve

Keynes tevékenysége – mint ahogy arról már volt szó – tulajdonképpen az indiai ügyek hivatalába való belépésével, majd cambridge-i előadásainak megkezdésével, az *Economic Journal* főszerkesztői megbízatásának és a Royal Economic Society titkári pozíciójának elnyerésével kezdődött. Ifjúságának korába tartozik viszont a hazai terminológia szerint diplomamunkájának megírása, ezt viszont – minthogy megjelent könyvként, és kiadták összegyűjtött munkái 8. köteteként is – itt kell megemlítenem.<sup>1</sup> A valószínűségszámítás e könyv megírása után Kolmogorov munkásságával új irányt vett, és ezért ennek a munkának nincs valóságos jelentősége, itt is csak a teljesség kedvéért szerepeltetem. Ennek megfelelően sajtó alá rendezésére és megjelenítésére is csak Keynes más és sokkal fontosabb kötelezettségeinek teljesítése, az első világháború és a versailles-i szerződés után kerülhetett sor.

Első igazi szereplése még az indiai ügyek hivatalához kapcsolódik, és teljes mértékben megfelel mind ifjú-, mind érett kora alapvető törekvésének, tehát annak, hogy elsősorban gazdaságpolitikai kérdések megoldásával foglalkozzék. Még az indiai ügyek hivatalában ismerte meg az évek, sőt évtizedek óta fennálló indiai valutaproblémákat, kidolgozta ezek megoldását, és javaslatait könyvkiadásra szánt kéziratban foglalta össze. A probléma megtárgyalására és megoldására Royal Commissiont hívtak össze, e tárgyban nem az elsőt, ezúttal Austen Chamberlain elnökletével. Keynes megküldte neki a kéziratot, Chamberlain elolvasta, és egyetértett minden szavával, majd a bizottság is elfogadta a javaslatot, ami meg is oldotta a problémát. A javaslat legfontosabb eleme az volt, hogy a nemzetközi kapcsolatokban fenn kell tartani a konvertibilitást, vagyis a bankjegyek aranyra való átválthatóságát, belföldön azonban nem, nem szabad lehetővé tenni, hogy a maharadzsák megszerezzék és luxuscélokra

<sup>1</sup> Keynes összegyűjtött munkáinak jegyzékét lásd a *Függelék F1. táblázatában*.



használják fel a monetáris aranyat. Keynes ragaszkodott ahhoz, hogy könyvét még a bizottság összeülése előtt megjelentethesse, ez így is lett, és a könyvet összegyűjtött írásai 1. köteteként is kiadták.

Második és még fontosabb gazdaságpolitikai szerepe az első világháború kitörését követő világméretű pénzügyi válság elhárítása volt. Megkezdődött a font aranyra való átváltása és ezzel az aranykészlet csökkenése, a bankárok pánikba estek, és kérték Lloyd George miniszterelnöktől a font konvertibilitásának felfüggesztését, aki hajlott ennek elfogadására. Ez a világ pénzrendszerének azonnali összeomlásához vezetett volna. Keynes barátja, Basil Blackett, aki annak idején az indiai ügyek hivatalában Keynes kollégája volt, Londonba hívta Keynest azzal, hogy nagy baj van, szükség van az ő eszére. Keynest húga férje, aki később Nobel-díjat kapott, vitte fel vasárnap Londonba, oldalkocsis motorkerékpárján. Ez az oldalkocsis motorkerékpár nagyon jól mutatja, hogy ez a család távolról sem volt annyira gazdag és előkelő, mint ahogy ezt egyes életrajzírói állítják, és hogy a családon belüli kapcsolatok is természetesebbek és közvetlenebbek voltak állításaiknál. Ez nem a korbácsolás világa. Keynes megírta javaslatát, amely hasonló volt az indiaihoz: a font nemzetközi konvertibilitásának fenntartása, de annak megakadályozása, hogy belföldi gazdagok fontból aranyba menjenek át, ami az akkori világ egész pénzrendszerének összeomlásához vezetett volna. Lloyd George elfogadta Keynes javaslatát.

Ezek után nyilvánvalóvá vált, hogy Keynesnek a pénzügyminisztériumban van a helye, de fél évbe telt, amíg ennek adminisztratív akadályait el lehetett hárítani. Az angolok és szövetségeseik háborús pénzügyeinek intézésével rövidesen akkora tekintélyt szerzett, hogy a pénzügyminiszter rendszeresen, a miniszterelnök pedig időnként meghívta őt hétvégére vidéki rezidenciájába az aktuális ügyek informális megbeszélésére.

A háború befejeztével az lett nyilvánvaló, hogy Keynesnek a béketárgyalásokon, Versailles-ban van a helye. Kapott is erre mind hazai, mind nemzetközi megbízásokat. Elítélte Németországnak kamatozó és soha ki nem fizethető jóvátételi kötelezettséggel való terhelését, és reális, nem kamatozó, teljesíthető jóvátétel-fizetési javaslatot terjesztett elő. Amikor látta, hogy ennek elfogadtatására nincs remény, és semmit sem tehet, lemondott összes tisztségéről, és megírta A béke gazdasági következményei című, rendkívül olvasmányos és meggyőző könyvét, amely megszámlálhatatlanul sok nyelven és kiadásban jelent meg, és a világhírt jelentette számára. A könyv összegyűjtött írásai 2. köteteként is megjelent, a háború és a béketárgyalások idején írt más legfontosabb írásait pedig e sorozat 16. kötete közli.

Nagy tekintélye folytán el tudta érni, hogy csak a hét egyik felét töltsse Cambridgeben, ahol ekkor tett eleget összes ottani kötelezettségének, másik felét pedig Londonban, ahol idejét a közügyeknek szentelhette. Ezen időszak tudományos munkájának legfontosabb eredménye a Treatise on Money két kötete (összegyűjtött írásai 5. és 6. kötete). Sok közüggel foglalkozott, így a békeszerződés revíziójával (17. kötet), Európa újjáépítésével (uo.), a jóvátételi fizetések lezárásával (18. kötet), az angol pénzügyi és iparpolitikával (3. és 19. kötet), a foglalkoztatási és munkanélküliségi politikával (20. kötet), valamint a világgazdasági válsággal és az ezzel kapcsolatos brit és amerikai politikával (21. kötet). Ez utóbbi két kötet már szorosan összefügg a főművének

tekintett Általános elmélettel, amely, amint ez köztudott, 1936-ban jelent meg (az összegyűjtött írásokban a 6. kötet, az előkészítésével és vitatásával kapcsolatos írásait pedig három kötet közli: a 13., 14. és a 29.).

A második világháború kitörésekor ismét nyilvánvaló volt, hogy a pénzügyminisztériumban van a helye, ahol nagy tekintélye folytán valósággal első embernek tekintették. E haláláig tartó korszak írásai három kötetben jelentek meg (22., 23., 24. kötet). A háborús pénzügyek intézésével párhuzamosan foglalkozott a nemzetközi pénzügyi együttműködés új rendjének kialakításával és a Bretton Woods-i egyezmények előkészítésével (25., 26. kötet), és ezzel kapcsolatban még közzétette a foglalkoztatási és a nyersanyagár-politikával kapcsolatos újszerű elgondolásait is (27., 28. kötet).

Már most meg kell jegyeznem, hogy Dusek Tamás esszéjében nem találunk utalást e széles körű tevékenység nagy részére, márpedig Keynes személye és életműve csak teljes tevékenysége alapján értékelhető.

## Értékelés

Dusek Tamás közvetlenül Felix két könyvének ismertetése után szinte meglepően reális, terjedelmes bekezdéssel indítja értékelését. Leírja, hogy 1890 és az 1930-as évek vége között – tehát mintegy 50 évig – Cambridge-ben az ottani közgazdászok rendkívül szoros köre alakult ki, amely domináns szerepet töltött be a közgazdaságtanban, és nagymértékben segítette Keynest. 1940-től azonban a közgazdaság-tudomány központja az Egyesült Államokba tevődött át, és

„[...] Cambridge és Anglia másodlagos központtá, egy jelentős perifériává vált.” (I. m. 1069. o.)

Ez így igaz, ez azonban nem jelenti azt, hogy Keynes sikerességét és népszerűségét ez a cambridge-i kör alakította ki és magyarázza. Megítélésem szerint Keynes sikerességét és népszerűségét az alakította ki, amit az előző részben foglaltam össze: tevékenysége és életműve. Mindig a legfontosabb és legaktuálisabb kérdésekkel foglalkozott, és megoldást is talált rájuk. Négy egészen alapvető és a közgazdaság-tudományt és gazdaságpolitikát mindmáig meghatározó műve volt:

1. a makroökonómia mint önálló tudomány, és ezzel a mikroökonómia mint önálló tudomány – a közgazdaságtan e két ága – megalapítása;
2. a makroökonómiai politika mint az egyik legfontosabb kormányzati feladat kialakítása;
3. a nemzetközi gazdaságpolitikai együttműködés szorosabbá tétele és új rendjének kialakítása;
4. az IMF létrehozása, amely elsősorban az ő műve, még akkor is, ha elképzeléseit nem tudta teljes mértékben elfogadtatni az amerikaiakkal.

Tehát elsősorban Keynes e műveinek következménye

1. annak felismerése, hogy a gazdaság helyzetének rosszra fordulása nem a fátum, valamilyen sorscsapás, hanem jórészt a politikai vezetők hibájának a következménye,

és ez még akkor is igaz, ha valóban vannak fatális események, mint most is, mert a politikai vezetőknek az is kötelességük, hogy ilyen körülmények közt is megtalálják a lehető legjobb megoldást;

2. azoknak az eszközöknek, így elsősorban a monetáris és költségvetési politikának a megtalálása és definiálása, amelyek felhasználhatók az egész gazdaság problémáinak kezelésére, valamint annak a kialakítása, hogy a gazdaság rossz helyzete esetén a nép nem az égre néz és törölgeti könnyeit, hanem megbuktatja a kormányt, nem csak a pénzügyminisztert;

3. annak a felismerésnek az erősítése, hogy a világ egy, és az egyes országok gazdaságpolitikája nem lehet független egymástól, hanem össze kell hangolni lehetőleg valamennyi országét;

4. amint erről már volt szó, a nemzetközi gazdasági együttműködés egyik legfontosabb eszköze, az IMF megalapításának kezdeményezése, ami azonban a nemzetközi gazdasági együttműködés más szervezeteinek létrehozásához és ezek szerkezetének és működés módjának kialakításához is vezetett.

Mindezek folytán a Keynes utáni világ más, sőt lényeges mértékben más, mint a Keynes előtti. Keynes személye, egyénisége, szerepe és eredményei csak az itt leírtak együttes tárgyalása alapján értékelhető. Alapvetően téves, ha megítélését valami olyasmire próbáljuk alapozni, hogy elméletének valamely eleme nem helyeselhető, vagy hogy ezt már  $x$  évvel korábban leírta valaki, de Keynes nem hivatkozott rá, sőt nem is tudott róla.

Dusek ezután leírja a következőket:

„Keynes munkásságának és személyiségének megítélése között szoros a kapcsolat. A közgazdasági munkásságát pozitívan értékelő szerzők személyét, személyiségét is pozitívan értékeli [...]. Ezzel szemben Keynes közgazdaságtanának kritikusi hajlamosabbak személyének a bírálatára.” (I. m. 1069–1070. o.)

Ez is így igaz, de ez kétséges teszi Dusek eljárásának helyességét. Ha eleve nyilvánvaló, hogy az esszében ismertetett szerzők két ellentétes csoporthoz tartoznak, és két ellentétes nézetet képviselnek, akkor az esszé szerzőjének egyértelmű állásfoglalása nélkül ez az esszé csak a különböző szerzők nézeteinek bemutatására lehet alkalmas, és nem a helyes álláspont megtalálására. Sajnos Dusek álláspontja eléggé nyilvánvalóvá válik az ezt követő bekezdés alapján. Ebben a lényegében véve záróbekezdésben csak Rothbarddal foglalkozik, aki éles kritikusa Keynesnek. Amint írja:

„Rothbard szerint Keynes elméleti hiányosságai annak bizonyítéka, hogy intuitív módon közelítette a vizsgált kérdéseket, nem volt zseniális, nem tudta átlátni a gazdaság komplex működését és a részrendszerei közötti kapcsolatot. [...] Keynes a szakmai elfogadottságot, támogatottságot nem a tudományos eredetiség és tartalom alapján érdemelte ki, hanem a tudomány intézményrendszerének a problémája miatt.” (I. m. 1070. o.)

Ezek rendkívül nagy súlyú állítások, amelyeket Dusek 20 oldalas esszéje végén közöl, minden bizonyíték nélkül, a szövegkörnyezet és e szöveg elhelyezése szerint egyetértőleg, még ha egyetértését nem is írja le kifejezett módon.

Az utolsó rövid bekezdés szerint:

„A Keynest pozitívan és negatívan megítélő szerzők között nincs érdemi párbeszéd. A munkásságát elismerők tábora sokkal nagyobb, mint a bírálóké.” (Uo.)

Ilyen körülmények között szerintem Duseknek még inkább meg kellett volna indokolnia, hogy miért preferálja – szemmel láthatóan – a kisebbségi álláspontot.

Zárszóként és az esszé záróbekezdését kiegészítve: Skidelsky és Moggridge egyértelműen keynesiánus volt, különben nem vállalták volna azt az iszonyú munkát, amit teljesítettek, és keynesiánus vagyok én is.

### *Hivatkozások*

- BACKHOUSE, R. E.–BATEMAN, W. B. [2011]: *Capitalist Revolutionary: John Maynard Keynes*. Harvard University Press, Cambridge.
- BLAUG, M. [1985]: *Economic Theory in Retrospect*. 4. kiadás. Cambridge University Press, Cambridge.
- BLAUG, M. [1990]: *John Maynard Keynes: Life, Ideas, Legacy*. Macmillan, London.
- BLAUG, M. [1994]: Recent Biographies of Keynes. *Journal of Economic Literature*, Vol. 32. No. 3. 1204–1215. o.
- BREIT, W. [1987]: Biography and the making of economic worlds. *Southern Economic Journal*, Vol. 53. No. 4. 823–833. o. <https://doi.org/10.2307/1059679>.
- CLARKE, P. [2009]: *Keynes: The Rise, Fall, and Return of the Twentieth Century's Most Influential Economist*. Bloomsbury Press, New York–Berlin–London.
- CORD, R. [2007]: *Keynes*. Haus Publishing, London.
- CORD, R. [2013]: *Reinterpreting the Keynesian Revolution*. Routledge, London.
- DAVENPORT-HINES, R. [2015]: *Universal Man: The Lives of John Maynard Keynes*. Basic Books, New York.
- DUSEK TAMÁS [2022]: Keynes sikerességének és népszerűségének okai Keynes életrajzai szerint. *Közgazdasági Szemle*, 69. évf. 9. sz. 1048–1072. o. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2022.9.1048>.
- FELIX, D. [1995]: *Biography of an Idea. John Maynard Keynes and The General Theory of Employment, Interest and Money*. Transaction Publishers, New Brunswick–London.
- FELIX, D. [1999]: *Keynes: A Critical Life*. Greenwood Press, Westport.
- HABERLER, G. [1937]: *Prosperity and Depression*. Columbia University Press, New York.
- HARRIS, S. E. [1955]: *John Maynard Keynes: Economist and Policy Maker*. Charles Scribner's Sons, New York.
- HARROD, R. F. [1951]: *The Life of John Maynard Keynes*. Macmillan, London.
- HAZLITT, H. [1959]: *The Failure of the New Economics. An Analysis of the Keynesian Fallacies*. D. Van Nostrand Company, Princeton.
- HESSION, C. [1984]: *John Maynard Keynes: A Personal Biography of the Man Who Revolutionized Capitalism and the Way we Live*. Macmillan, New York.
- LEKACHMAN, R. [1966]: *The Age of Keynes*. Random House, New York.
- MINI, P. V. [1991]: *Keynes, Bloomsbury and The General Theory*. Macmillan Ltd. Houndmills.
- MINI, P. V. [1994]: *John Maynard Keynes. A Study in the Psychology of Original Work*. Macmillan Press, Houndmills.

- MOGGRIDGE, D. E. [1992]: *Maynard Keynes. An economist's biography*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203199510>.
- ROBINSON, A. [1947]: John Maynard Keynes. 1883–1946. *The Economic Journal*, Vol. 57. No. 225. 1–68. o. <https://doi.org/10.2307/2225867>.
- ROTHBARD, M. N. [1992/2010]: *Keynes the Man*. Ludwig von Mises Institute, Auburn.
- SKIDELSKY, R. [1983]: *John Maynard Keynes: Hopes Betrayed, 1883–1920*. Macmillan, London.
- SKIDELSKY, R. [1991]: *John Maynard Keynes: The Economics as Saviour, 1920–1937*. Macmillan, London.
- SKIDELSKY, R. [2000]: *John Maynard Keynes: Fighting for Britain, 1937–1946*. Viking, New York–Macmillan, London.
- SKIDELSKY, R. [2009]: *Keynes: The return of the master*. Allen Lane, London.
- SKIDELSKY, R. [2018]: *Keynes. A mester visszatér*. Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest.
- STIGLER, G. J. [1989]: George J. Stigler önmagáról. Megjelent: *Stigler, G. J.: Piac és állami szabályozás. Válogatott tanulmányok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 7–21. o.
- SZAKOLCZAI GYÖRGY [2016]: Keynes életútja és a Nemzetközi Valutaalaphoz vezető gondolatai. *Közgazdasági Szemle*, 63. évf. 7–8. sz. 838–857. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2016.7-8.838>.
- SZAKOLCZAI GYÖRGY [2018]: John Maynard Keynes, a nemzetközi gazdaság keynesi rendje és a Nemzetközi Valutaalap. *Közgazdasági Szemle Alapítvány*, Budapest. <https://doi.org/10.26447/szakolczai.2018>.
- WAPSHOTT, N. [2014]: *Keynes és Hayek. Az összecsapás, amely meghatározta a modern közgazdaságtant. A nagy válságtól a nagy recesszióig*. Napvilág Kiadó, Budapest.

## Függelék

### *F1. táblázat*

John Maynard Keynes összegyűjtött írásai\*

A kötet sorszáma	A kötet címe
1.	Indian Currency and Finance (1913)
2.	The Economic Consequences of the Peace (1919)
3.	A Revision of the Treaty (1922)
4.	A Tract on Monetary Reform (1923)
5.	A Treatise on Money, 1. The Pure Theory of Money (1930)
6.	A Treatise on Money, 2. The Applied Theory of Money (1930)
7.	The General Theory of Employment, Interest and Money (1936)
8.	Treatise on Probability (1921)
9.	Essays in Persuasion (full texts with additional essays) (1931)
10.	Essays in Biography (full texts with additional biographical writings) (1933)
11.	Economic Articles and Correspondence (various)
12.	Economic Articles and Correspondence (various/academic)
13.	The General Theory and After. Part I. Preparation
14.	The General Theory and After. Part II. Defence and Development
15.	Activities 1906–1914. India and Cambridge
16.	Activities 1914–1919. The Treasury and Versailles
17.	Activities 1920–1922. Treaty Revision and Reconstruction
18.	Activities 1922–1932. The End of Reparation
19.	Activities 1922–1929. The Return to Gold and Industrial Policy
20.	Activities 1929–1931. Rethinking Employment and Unemployment Policies
21.	Activities 1931–1939. World Crises and Policies in Britain and America
22.	Activities 1939–1945. Internal War Finance
23.	Activities 1940–1943. External War Finance
24.	Activities 1944–1946. The Transition to Peace
25.	Activities 1940–1944. Shaping the Post-War World. The Clearing Union
26.	Activities 1940–1944. Shaping the Post-War World. Bretton Woods
27.	Activities 1940–1946. Shaping the Post-War World. Employment and Commodities
28.	Social, Political and Literary Writings
29.	The General Theory and After. A Supplement to Volumes XIII and XIV
30.	Bibliography and Index

\* JOHNSON, E.–MOGGRIDGE, D.–ROBINSON, A. (szerk.) [1971–1992]: The Collected Writings of John Maynard Keynes. Cambridge University Press for the Royal Economic Society, New York.